

THE ROLE OF PHONOSTYLISTICS AND PHONOSTYLISTIC UNITS IN TEACHING FRENCH AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

D.Sh.ISLOMOV¹
Bukhara State University
base doctoral student
G.A.JAHONGIROVA²
Student of the Bukhara State University

Abstract

The articulatory base of the French language is characterized by very high tension and activity of the speech organs, clarity and strength of pronunciation of sounds, harmony of the speech chain and a uniform distribution of tension across the internal joints. In the French pronunciation, the tongue is always in front (with the exception of the back [a] only), with the tip of the tongue at the bottom, close to the lower teeth.

Key words: Articulation, speech organs, sounds, joints, phonetics, phonostylistics, tongue, speech apparatus, immobile organs, speech sounds.

ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ФРАНЦУЗ ТИЛИНИ ЎРГАТИШДА ФНОСТИЛИСТИКА ВА ФНОСТИЛИСТИК БИРЛИКЛАРНИНГ РОЛИ

Д.Ш.ИСЛОМОВ¹
Бухоро давлат университети
таянч докторанти
Г.А.ЖАҲОНГИРОВА²
Бухоро давлат университети талабаси

Аннотация. Француз тилининг артикуляция базаси нутқ аъзоларининг жуда юқори таранглиги ва фаоллиги, товушларнинг талаффузининг равшанлиги ва кучлилиги, нутқ занжирининг уйғунлиги ва тарангликни ичидаги бўғинлар бўйича бир текис тақсимланиши билан тавсифланади. Французча талаффузда тил доимо олдинда (фақат орқа [а] истисно), тилнинг учи пастки қисмида, пастки тишларга яқин жойлашган бўлади.

Калит сўзлар: Артикуляция, нутқ аъзолари, товушлар, бўғинлар, фонетика, фоностилистика, танглай, нутқ аппарати, ҳаракатсиз органлар, нутқ товушлари.

“Инсон онги тобора ривожланиб борар экан, унинг дунёқараши, фикри, нуқтаи назари ҳам такомиллашиб, кенгайиб бораверади. Ҳар бир фанда ривожланиш бўлгани каби тилшунослик ҳам кундан-кунга тараққий топиб, турли янги оқимлар, йўналишлар, янги илмий-назарий қарашларнинг пайдо бўлишига сабаб бўлмоқда. Бунинг натижасида эса тилшуносликнинг янги турлари пайдо бўлди: психолингвистика, социоллингвистика, этнолингвистика, менталингвистика, нейролингвистика, когнитив лингвистика, корпус лингвистикаси, прагмалингвистика ва ҳ.з.”¹ Қолаверса, тилшуносликнинг ана шундай қатор йўналишлари негизидаги фонетика, морфология, ва синтаксис каби лисоний воситалар тадқиқи тўғрисидаги кўплаб тадқиқотларнинг яратилаётганлиги муҳим долзарблик касб этади.

Шуни таъкидлаш керакки, тилдаги зиддиятли ва зиддиятли муаммолардан бири бу шакл ва таркиб ўртасидаги муносабатлар муаммоси ҳисобланади. Ушбу муаммони

1. ¹Жўраева М.М. “Француз ва ўзбек эртақларида модаллик категориясининг миллий-маданий, лингвокогнитив хусусиятлари”. Филология фанлари докторлик диссертацияси. Тошкент. 2016.– Б.52– 65.

ўрганиш бирон бир фаннинг ваколоти эмас. Зотан файласуфлар, тилшунослар, адабиётшунослар, санъатшунослар, психологлар ушбу масалага кўп маротаба мурожаат қилишган. Шакл ва мазмун муаммосининг лингвистик томони товуш ва маъно ўртасидаги боғлиқликдир. Ушбу муаммога бағишланган ишлар XX-аср охири - XXI аср бошлари лингвистикасини мазмун режаси ва лингвистик белгини ифода этиш режасини таҳлил қилишда сифат жиҳатидан янги даражага кўтарди. Ушбу асарларнинг миқдори ва сифати фоносемантик тадқиқотлар учун мустаҳкам экспериментал ва назарий асос яратди

Сўзнинг маъноси ва товуши ўртасидаги табиий боғлиқлик ғояси Г.В. Лейбнитс, В. Гумболдт, В. Вундт, Г. Пол, М. Граммонт ва бошқалар. Газов-Гинсберг, И.Н. Горелова, Г.П. Мелникова, А.С. Стерн, СБ. Воронин ва бошқаларнинг тадқиқотларида илмий жиҳатдан фарқ қилиши айтиб ўтилган.

Ҳозирги кунда чет тилини ўрганишга барча ўрта махсус ва олий таълим муассасаларида катта эътибор берилляпти. Зеро дунё талаби чет тилларини ўрганишдан иборат бўлиб қолмоқда. Шунинг учун Ўзбекистонда бошқа чет тиллари каби француз тилига ҳам бўлган эътибор кундан кунга ошиб бормоқда. Француз тилини ўрганишда асосан 3 та нарсага эътиборни қаратиш керак: Фонетика, лексикология ва грамматика. Чунки бу француз тилининг 3 та устуни десак муболаға бўлмайди. Албатта булар ичида фонетика ҳам ўз ўрнига эгадир. Чет тилларни ўрганишдаги компитенциларнинг асосийларидан бири тинглаб тушуниш бевосита фонетика билан боғлиқдир. Фонетиканинг ўзи эса нутқ органлари ёрдамида талаффуз жараёнида пайдо бўлади. Ҳозирги пайтда олий таълим талабаларининг муаммоси бу француз тилида гапириш жараёнида нутқ органларининг нотўғри ишлатилишидадир. Ҳар бир сўзни тўғри талаффуз қилиш бу нутқ органларини тўғри ишлата билиш демакдир.

Олимларнинг фикрича нутқ аппарати - бу нутқни ишлаб чиқариш учун зарур бўлган инсон аъзоларининг умумийлиги ва ўзаро таъсири ҳисобланади. У иккита бўлимдан иборат: марказий ва периферик. Марказий қисм - бу мия пўстлоғи, субкортикал тугунлари, йўллари ва тегишли нервларнинг ядроларидир. Периферик бўлим эса нутқнинг ижро этувчи органларининг бутун мажмуаси, шу жумладан суяклар, хафтага, мушаклар ва лигаментлар, шунингдек, бу органларнинг иши бошқариладиган периферик сезгир ва ҳаракатлантирувчи нервлар ҳисобланади. Маълумотларга қараганда периферик нутқ аппарати биргаликда ишлайдиган учта асосий бўлинмадан иборат бўлади.

1-бўлим нафас олиш органлари, чунки барча нутқ товушлари нафас чиқарганда ҳосил бўлади. Бу ўпка, бронхлар, трахея, диафрагма, интеркостал мушаклар. Ўпка диафрагма устига ётади, эластик мушак, бўшашганда гумбаз шаклига эга бўлади. Диафрагма ва

интеркостал мушаклар қисқарганда, кўкрак қафаси ҳажми ошади ва нафас олиш, бўшашганда нафас чиқади.

2-бўлим пассив нутқ аъзоларидан ташкил топган. Булар эса ҳаракатсиз органлар, улар фаол органлар учун таянч вазифасини ўтайди. Бу тишлар, алвеолалар, қаттиқ танглай, томоқ, бурун бўшлиғи, ҳалқумлардир. Улар нутқ техникасига энг катта таъсир кўрсатадиган органлар ҳисобланади.

3-бўлим фаол нутқ органлари яъни бу товушни шакллантириш учун зарур бўлган асосий ишларни бажарадиган мобил органлар. Буларга тил, лаблар, юмшоқ танглай, увула, эпиглотис, овоз кордлари киради.

Маълумотларга қараганда, периферик нутқ аппаратларининг биринчи бўлими ҳаво оқимини этказиб беришга хизмат қилади, иккинчиси овозни ҳосил қилади, учинчиси товуш кучи ва рангини берадиган резонатор бўлиб, натижада нутқимизнинг характерли товушларини ҳосил қилади. Артикуляция аппарати индивидуал фаол қисмлари фаолиятининг иккинчисига пастки жағ, тил, лаблар ва юмшоқ танглай киради.

Расмга эътибор берадиган бўлсак, пастки жағ тушади ва кўтарилади; юмшоқ танглай кўтарилади ва тушади, бурун бўшлиғига ўтишни ёпади ва очади; тил ва лаблар турли хил позицияларни эгаллаши мумкин. Олимларнинг фикрича нутқ аъзоларининг позициясининг ўзгариши артикуляция аппаратининг турли қисмларида қулф ва констрикциялар пайдо бўлишига олиб келади, шу туфайли товушнинг у ёки бу хусусияти аниқланади. Тилда уни

жуда ҳаракатчан қиладиган мушаклар мавжуд: у узайиши ва қисқариши, тор ва кенг, текис ва эгри бўлиши мумкин. Кичкина тил билан тугайдиган юмшоқ танглай ёки танглай пардаси оғиз бўшлиғининг юқори қисмида ётади ва алвеолалар томонидан юқори тишлардан бошланадиган қаттиқ танглайнинг давоми ҳисобланади. М ва н дан ташқари барча товушларни талаффуз қилишда танглай пардаси кўтарилади. Агар танглай пардаси бирон сабабга кўра ҳаракат сиз бўлса ва кўтарилмаса, у ҳолда овоз бурун (бурун) бўлади, чунки танглай пардаси туширилганда товуш тўлқинлари асосан бурун бўшлиғидан ўтади.

Тилнинг ўрта қисми олдинга қараганда кучлироқ олдинга ва юқорига кўтарилишга интилади, бунда одатдаги депрессия ҳосил бўлиб, ҳатто орқа товушларга ҳам енгил ранг (олдинги резонанс) беради. Дудоклар жуда кучли тарзда ифодаланади, француз тилидаги унлиларнинг аксарияти лабиализация қилинади, лаблар артикуляциясининг кучи секин нутқ пайтида француз унлиларига хос оҳангларга эга бўлиши мумкинлиги билан ҳам ифодаланади. Рус ва француз тилларининг артикуляция базасини таққослаб, француз фонетизмининг бир қатор ўзига хос хусусиятларини таъкидлаш мумкин:

1. Унли товушларнинг кўплиги (15);
2. Унлиларнинг тўрт даража очиклиги мавжудлиги;
3. Олдинги унлиларнинг устунлиги;
4. Очик унлиларнинг устунлиги;
5. Лабияланган унлиларнинг устунлиги;
6. Лабиализацияни олдинги унли артикуляция билан бирлаштириш;
7. Бурун унлиларининг мавжудлиги;
8. Узун ва калта унлиларнинг мавжудлиги;
9. Таъкидланган унлиларнинг дифтонгизацияси йўқлиги;
10. Урғусиз унлиларнинг қисқартирилмаслиги;
11. Паузадаги ундошларнинг янада равшанлиги;
12. Якуний позицияда ажойиб ундошларнинг этишмаслиги;
13. Унлиларни очиклик даражасига кўра ўзлаштириш;
14. Ундошларни овоз чиқариб ассимиляция қилиш;
15. Таълим усули ва жойи бўйича ассимиляция этишмаслиги;
16. Нутқ занжирининг бирлашиши (кўнгил очиш ва алоқа ҳодисалари);
17. Ритмнинг ўзига хослиги.

Хулоса қилиб айтганда, ҳар бир тилнинг фонетизмига мос келадиган бир қатор динамик стереотипларни яратиш артикуляцион базанинг психологик асосидир. Чет тилни

Ўқитишнинг қийинлиги, хусусан, чет эл талаффузини ўрнатиш қийинлиги, она тилидаги динамик стереотипларни энгиб ўтиш ва бунинг ўрнига мақсад тилининг артикуляцион базасига мос келадиган янги стереотипларни яратиш зарурлигидадир. Чет эл талаффузи ва интонациясини тўлиқ ўзлаштириш учун, аввало, маълум бир тилнинг артикуляцион асосини ўзлаштириш керак. Шунинг учун, француз тилининг ўзига хос товушларини қўйишдан олдин, рус ва француз тилларининг артикуляция асосларини яқинлашишига ёрдам берадиган бир қатор махсус машқларни бажариш керак, яъни нутқ аппарати иши одатдагидан кўра русча талаффуз билан.

References

1. Абдуазизов А.А. Ўзбек тили фонологияси ва морфонологияси. – Тошкент: Ўқитувчи, 1992. – 136 б.
2. Жўраева М.М. “Француз ва ўзбек эртақларида модаллик категориясининг миллий-маданий, лингвокогнитив хусусиятлари”. Филология фанлари докторлик диссертацияси. Тошкент. 2016. .– Б.52– 65.
3. D.Sh.Islomov. (2021). The Definition of The Concepts of "Phoneme" and "Phonostylistics". *MiddleEuropeanScientificBulletin*, 9.
4. Д.Ш Исломов. “Поэтические формы как культуроведческий компонент при обучении иностранному языку”. Статьи в Академии Наука. Мысль: электронный периодический журнал, 2015.
5. Д Исламов, НВ Ванцова, ТМ Хусяинов – “Возможности использования проектной методики при преподавании иностранных языков” Наука. Мысль: электронный периодический журнал, 2016.
6. Kasimova N.F. (2020). “THE PRAGMATIC ASPECTS OF THE ENGLISH INTERROGATIVES EXPRESSING POLITENESS.”. *Theoretical & Applied Science*, (6), 464-468.
7. Zokirova N S. (2020). “TRANSLATOLOGY AND THE ANALYSIS OF ITS LINGUISTIC MECHANISM”. *European Journal of Humanities and Educational Advancements*, 1(4), 8-10. Retrieved from.
8. Исламов, Д. Ш. (2016). ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ КОНФЛИКТЫ И ИХ РАЗРЕШЕНИЕ. *NovaInfo. Ru*, 2(48), 297-300.